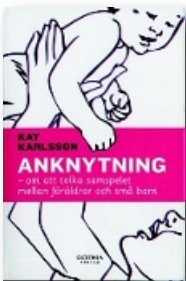

RECENSIONER

Anknytningsteorin på allvar i Sverige

Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer. 364 sidor.

Författare: Anders Broberg, Pehr Granqvist, Tord Ivarsson, Pia Risholm Mothander.

Förlag: Natur och Kultur; 2008.

ISBN: 978-91-27-10975-9.

Anknytning i praktiken. Tillämpningar av anknytningsteorin. 428 sidor.

Författare: Anders Broberg, Pia Risholm Mothander, Pehr Granqvist, Tord Ivarsson.

Förlag: Natur och Kultur; 2008.

ISBN: 978-91-27-11484-5.

Anknytning. Om att tolka samspelen mellan föräldrar och små barn. 128 sidor.

Författare: Kay Karlsson.

Förlag: Gothia; 2008.

ISBN: 978-91-7205-582-7.

Recensent: Magnus Kihlbom, barnpsykiater och psykoanalytiker, Stockholm.

Teorin om anknytning, barnets medfödda beroende av vårdaren, har snabbt vunnit särställning inom utvecklings-

psykologin. Det operationaliserade begreppet anknytning kopplar samman mental process och mätbart beteende och slår därmed en bro över det svalg som hittills skilt den psykoterapeutiska, och särskilt den psykodynamiskt orienterade, traditionen från akademisk och experimentell psykologi.

Ordet anknytning har snabbt vunnit popularitet genom att sätta ljuset på en viktig föräldrauppgift. Men dess bedrägligt vardagliga klang gör att det löper risk att bli triviale, på samma sätt som till exempel det nu otäckt populära »gränssättning«. Att dessa tre böcker kan motverka den risken är bara ett av flera skäl att önska dem många läsare. De fyller nämligen på ett utmärkt sätt behovet av vetenskapligt fullgod men ändå lättläst litteratur om barns utveckling och samspel med vuxna.

Böckerna bör kunna nå fler grupper än psykologer och läkare. För barnavårdscentralernas personal bör Kay Karlssons bok bli en stor tillgång – att bemöta och bedöma blivande och nyblivna föräldrar är en betydelsefull del av den förebyggande hälsovården. Det samma gäller för dem inom socialtjänsten som har den svåra uppgiften att bedöma om omsorgsvisk föreligger. Och särskilt skulle jag önska att dessa tre böcker kom till användning inom förskollärautbildningen, där utvecklingspsykologin hittills varit gravt eftersatt.

Kay Karlssons behändiga bok ger fina närbilder av det samspel mellan förälder och barn som bygger upp barnets anknytning. Hon utgår från en gedigen erfarenhet vid en behandlingsenhet där föräldrar sökt efter att inte ha lyckats etablera en relation med sitt spädbarn. Mödrarna hade inte sällan psykiatriska diagnoser, och barnen svåra symtom med oro, skrikande, mat- och sömnsvårigheter. Läsaren får en god förståelse av vad som krävs för att en trygg anknytning ska kunna byggas upp, dels genom konkreta, levande beskrivningar av interaktionen i fall av både normal och avvikande utveckling, dels genom adekvata men ändå lättbegripliga teoretiska förklaringar.

Med Anders Brobergs och medförfattares sammanlagt nästan 800 sidor introduceras anknytningsteorin på allvar i Sverige. De utgör en uttömmande vetenskaplig handbok i detta viktiga ämne och bör enligt min mening läsas av varje barnpsykiater och många barnläkare.

Genom sitt för vetenskapligt kvalificerade böcker ovanligt trevliga sätt att tala till läsaren bör dessa publikationer vara tillgängliga också för intresserade lekmän, åtminstone till stora delar. Teori och relevant litteratur diskuteras med en konsekvent vetenskaplig hållning, prövande och öppen, och samtidigt med

en lättsam och stillsamt humoristisk ton. Stilen håller en ganska enhetlig kvalitet genom hela boken, en god prestation av fyra författare.

Brobergs och medförfattares »Anknytningsteori« handlar bland annat om anknytningsteorins intressanta tillkomsthistoria, relationen till psykoanalysen och andra psykologiska teoribildningar, och dess evolutionsteoretiska och biologiska bas. Viktiga avsnitt ägnas anknytningens betydelse för barnets självreglering och det för modern terapi viktiga begreppet mentalisering.

Andra kapitel avhandlar klinisk spädbarnspsykologi, metoder att bedöma barns anknytning, interventioner, behandling och utvärdering, och – som ett tidens tecken, kanske – anknytningsteorins perspektiv på religiositet och andlighet.

»Anknytningsteori i praktiken« visar att inte bara den teoretiska utan också den praktiska kunskapsnivån är hög. Här handlar det konkret och kliniskt om t ex förebyggande insatser, familjehemsvård, växelvis boende, adoption och uppfostran (på ett sätt som liknar salig Spock). Teorin sägs inte handla om psykopatologi utan strikt om utveckling, alltså om riskfaktorer men inte kriterier för avvikande utveckling och psykopatologi. Koppling saknas till psykiatris DSM-diagnostik eftersom små barns problem inte kan bedömas utanför det relationssystem som utgörs av barnet och de personer som tar hand om det (för vilket det för barnpsykiatrin angelägna »Zero-to-Three« har utvecklats).

Som framgått är min helhetsvärdering av »Anknytningsteori« och »Anknytningsteori i praktiken« mycket positiv. De kritiska synpunkter som jag har, utan anspråk på att vara lika kunnig som författarna, blir i jämförelse därmed mindre vägande.

Den första gäller en motsägelse i fråga om den ovan berörda risken för trivialisering av begreppet anknytning. Trots att författarna deklarerar att anknytning bara är en av flera dimensioner i barnets utveckling, och klokt varnar för att vidga begreppet anknytning, vidgar de teorin till att omfatta både psykopatologi och psykoterapi. Till exempel sägs att den otrygga anknytningen är en allvarlig riskfaktor för olika former av psykisk ohälsa, att den finns hos de flesta vuxna med psykopatologiska symtom, att dess olika typer motsvarar olika psykopatologiska mönster, och att den utgör kärnan i borderline-störningen (som är ett av psykiatris stora arbetsområden).

En annan motsägelse förbryllar mig. Enligt anknytningsteorin bygger barnet sina inre arbetsmodeller på »faktiska erfarenheter«, men samtidigt argumen-

terar författarna just mot naiv realism. Till exempel heter det att anknytning är fråga om upplevd och inte faktisk trygghet, och att motstridiga arbetsmodeller i motsats till vad kognitiv psykologi säger är en följd av defensiv systematisk förvrängning av perceptionerna.

Vidare har jag en annorlunda uppfattning om både den historiska och den aktuella relationen mellan anknytningsteori och psykoanalytisk teori. Intersubjektivitetens och tvåpersonerspsykologins plats i nutida psykoanalys avspeglas inte i boken. Och kontrasterandet av anknytningsteorins »kognitiva-affektiva strategier för att hantera hotfull information« mot försvar i vanlig psykodynamisk formulering tycks mig onödigt.

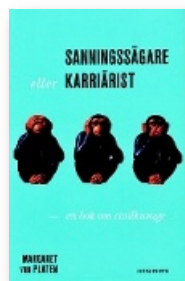
Förvånande är att den kategoriska klassificeringen av de olika typerna av anknytning inte alls problematiseras. En dimensionell fördelning tycks mera rimlig. Jag är också undrande inför anknytningsteorins anspråk på att förnya psykoterapin. Till exempel sägs teorin utgöra en unik utgångspunkt för psykoterapi genom att förflytta mellan observations- och representationsnivå, vilket kan sägas om de flesta psykodynamiska terapimetoder.

En enda allvarlig kritik vill jag anmäla: Broberg och medförfattare fegar i fråga om slutsatser om kvaliteten i förskolans verksamhet, som omfattar 80–90 procent av Sveriges ett- och tvååringar. Närmare hälften av dem finns i grupper om 17 barn eller fler. På många håll finns under långa stunder bara en vuxen per sex–sju ett- och tvååringar. Vistelsetiden är för en fjärdedel av dem 36 eller fler timmar per vecka och för 13 procent, cirka 13 000 barn, mer än 39 timmar per vecka. Personalomsättningen – det vill säga förlust av anknytningsperson – över såväl dagens timmar som veckor och månader är hög, liksom sjukskrivningsfrekvensen. Bristen på utbildad personal är stor, mindre än hälften är utbildade förskollärare.

Vad betyder detta för utvecklingen hos de 40 procent av alla förskolebarn som har, eller är på väg att utveckla, en otrygg anknytning? Om detta säger dessa kunniga författare nästintill ingenting. Visserligen deklarerar de att det »krävs osedvanligt inkännande och tålamodiga dagisfröknar, familjehemsföräldrar och andra för att hjälpa otrygga barn att utveckla nya arbetsmodeller«; att barn i denna ålder klarar av att utveckla anknytning till högst 3–5 vuxna, dvs ett par vuxna utöver den egna familjen; att inskolning (obs termen!) av flera spädbarn samtidigt bör undvikas. Det sistnämnda är dock förskolornas vanliga sätt att organisera invånningen. Fyndet i Hårsmans svenska forskning att en tredjedel av nybörjare i förskolan visade

stora och långvariga separationssvårigheter redovisas inte, så vitt jag kan finna. Hela problemet slätas över med att barn brukar tåla kortare separationer »om den trygga basen först är etablerad«. Men trygg anknytning har etablerats hos bara 60 procent av nybörjarna i förskolan.

Avslutningsvis vill jag citera böckernas angelägna meddelanden. Kunskapen om hjärnans tidiga utveckling och känslighet för negativ miljöpåverkan behöver nå fram till beslutsfattare. Den senaste tidens nedläggningar av spädbarnsverksamheter utgör »en skrämmande utveckling«. I sitt förord till Kay Karlssons bok skriver Björn Wrangsjö: »För oss alla som arbetar med barn och deras utsatthet är det ett mysterium att inte politiker och beslutsfattare inser att säkrandet av gynnsamma uppväxtvillkor är den i särklass mest lönsamma investering som kan göras i ett samhälle.« ■

Nyttig läsning för blivande »visslare«

Sanningssägare eller karriärist – en bok om civillikurage. 245 sidor.

Författare: Margaret von Platen.

Förlag: Norstedts; 2008.

ISBN: 978-91-1301867-6.

Recensent: Jon Ahlberg, docent, Stockholm.

Stephen Bolsin, anestesilog vid Bristol Royal Infirmary, sa 1995 upp sig från sin tjänst efter att under flera år ha försökt hindra två av kirurgerna att utföra operationer på den barnhjärtkirurgiska enheten. Bakgrunden var att han noterat en påfallande hög mortalitet och komplikationsfrekvens.

Stephen Bolsin hade försökt påverka klinikens och sjukhusets ledning och också rapporterat sina iakttagelser till myndigheter och professionella organisationer utan att få gehör. Slutligen gick han ut offentligt med sina anklagelser, vilket ledde till att en utredning tillsattes.

I den rapport, som lades fram 2001 (http://www.bristol-inquiry.org.uk/final_report/report/index.htm), verifierades dr Bolsins uppgifter och föreslogs en rad åtgärder både för verksamheten i Bristol och på nationell nivå. Stephen

Bolsin är, sedan han slutade på sjukhuset i Bristol, verksam i Australien. Om sin sista tid i Bristol har han sagt: »No medical or non-medical professional in the NHS should have to endure the threats and discrimination that I was subjected to in Bristol.«

Det här fallet finns inte med i Margaret von Platens intressanta bok om whistleblowers eller visslare, som hon förtjänstfullt valt som svensk beteckning. Hon redogör i stället för 14 fall med i huvudsak svensk anknytning, varav fyra berör sjukvård eller tandvård. De flesta är hämtade från näringslivet, eller kanske snarare finansvärlden, vilket är naturligt mot bakgrund av författarens verksamhet som näringslivsjournalist. Beskrivningarna baseras på intervjuer med visslare och i en del fall även med den eller de som pekats ut.

Att döma av de beskrivna fallen är Stephen Bolsins erfarenhet av hot och diskriminering allmängiltig för visslare. Man riskerar att bli marginaliserad på arbetsplatsen, missa befodringschanser, förlora vänner, bli betraktad som en avvikare och skvallerbytta, och om man avslutar sin anställning kan man ha svårt att hitta en ny.

Flera av de intervjuade lämnar råd till den som överväger att debutera som visslare. Ett är: »Stopp! Håll tyst. Ingen kommer att tacka dig.« Råd som återkommer hos flera av de intervjuade är att ha ordentligt med dokumenterade fakta och att ha flera personer som kan backa upp det man säger och är beredda att göra det i ett skarpt läge. Många poängterar också att det är nödvändigt att göra enträgna försök att få uppmärksamhet inom den egna organisationen innan man överväger att gå ut offentligt.

Författaren reflekterar också relativt ingående om vad det är för kultur, som tillåter att företagsledningarna bedriver delar av sin verksamhet på eller utanför gränsen för vad som är etiskt eller legalt acceptabelt. Hon menar att en sådan närmast patologisk kultur sammanhänger med bildandet av en inre krets, som förhindrar insyn och som frambringar en lojalitet till den inre cirkeln och inte till organisationen och uppdraget.

Fallbeskrivningarna, särskilt de icke-medicinska, är mycket intresseväckande och läsvärda. En avslutande del med egna reflektioner kunde kortats något, men allt är skrivet med en rapp journalistisk stil, så det är ingen större invändning.

Inom hälso- och sjukvården finns nog många som ibland funderar över att gå ut till medier med vad man uppfattar som missförhållanden. Den här boken kanske kan få en och annan att låta bli, eller i varje fall förbereda sig bättre. ■